

Han Voskuil over het Zuiderzeemuseum toen en nu

'Geef de bezoeker een probleem mee'

Kort na het verschijnen van het laatste deel van de cyclus Het Bureau was de auteur, Han Voskuil, in Enkhuizen. Directeur Arnout Weeda sprak met hem over zijn romans, het Zuiderzeemuseum, volkskunst en presentatiemethoden.

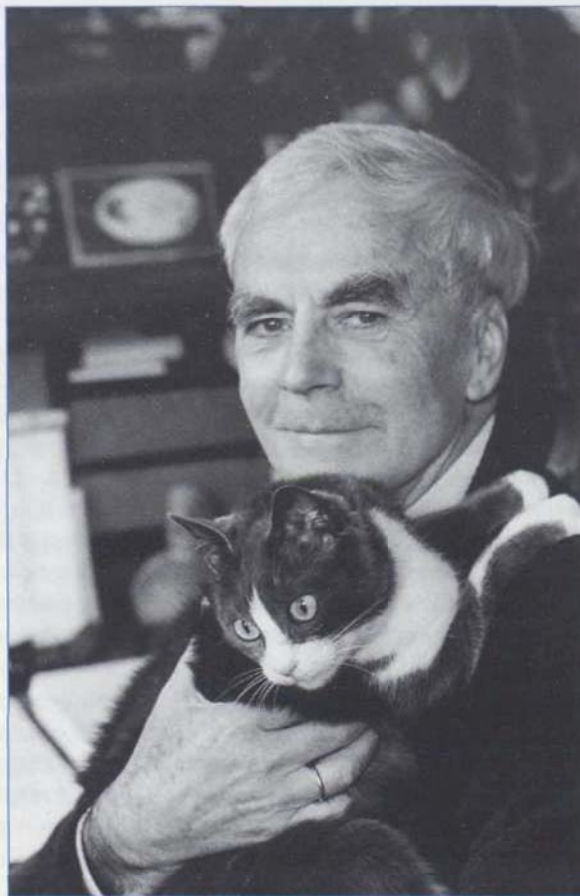
Maarten Koning is niet meer onder ons. De hoofdpersoon van Het Bureau, die litterair Nederland bijna vijf jaar en ruim vijfduizend pagina's in zijn greep hield, is levend begraven.

Maar ook toen liet zijn nieuwsgierigheid hem niet in de steek.

Wie begeleidden hem op zijn laatste tocht? "Hij duwde de deksel van zijn kist omhoog, richtte zich op en keek hen na. Ze liepen van hem weg over het pad naar de uitgang. Hij zocht naar bekenden, maar die achteraan liepen kende hij niet, en die vooraan waren kon hij niet meer zien." Een dubbel triest einde, alhoewel geheel in de geest van zijn leven.

Maar niet getreurd. Want het alter ego van Maarten Koning, Han Voskuil, zit springlevend tegenover mij. In het hem zo vertrouwde (Zuider)Zeemuseum. Het museum waarvan hij kort voor die begrafenis definitief afscheid nam, na een twintigjarig lidmaatschap van de Commissie van Bijstand.

In een al even apocalyptisch Enkhuizen, waarin de harddraverij hem de pas afsneed naar zijn trein. En die reed toen net voor zijn neus weg. "Het was een

stille herfstavond. Vanuit de verte drong gedempt het rumoer van het feest tot hem door, maar het bereikte hem nauwelijks." (deel 7, blz. 219). Han Voskuil elf jaar later: "Zo'n afscheid doet je toch meer dan je je op dat moment realiseert. Het is zo'n duidelijke markering in de tijd.

Wel aandoenlijk eigenlijk. Je kunt nog zo tegenspartelen en je niet op je plaats voelen, maar als het achter de rug is, realiseer je je dat het wel je leven was."

Gestolde heimwee

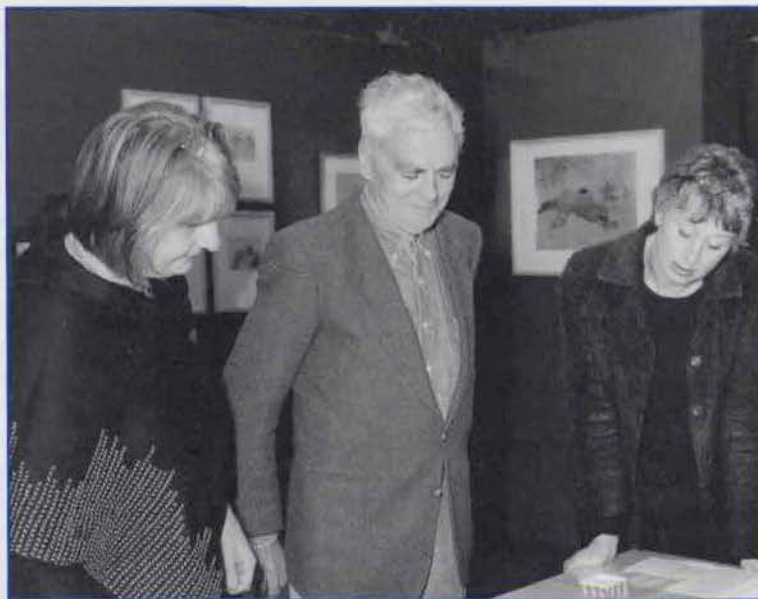
Voor de lezer een toch wel verrassende ontknoping. Want in 1973 nam Maarten Koning, die toen al bijna vijf jaar meeliep in de commissie, geen blad voor de mond over openluchtmusea. "Volstrekte nonsens! Gestolde heimwee naar grootmoeders tijd in een quasi wetenschappelijk jasje. (...) En voor dergelijke illusies betaalt de gemeenschap dan vervolgens miljoenen. (...) Het is natuurlijk onzin om te denken dat je het verleden kunt reconstrueren." (deel 3, blz. 30). Vier jaar later, naar aanleiding van een filmopname in Drenthe, herhaalt hij dat nog eens. Zijn reactie op de tegenvraag hoe het dan wel moet, laat evenmin aan duidelijkheid te wensen over. "Het moet helemaal niet. (...) Niet op een film! Niet in een museum! Iedereen die dat probeert, mag je ongezien als een charlatan beschouwen. (...) Geschiedschrijving is denken over jezelf met de feiten van anderen." (deel 4, blz. 605). Voskuil nu: "Ik zat op twee stoelen. De ene uitspraak is natuurlijk persoonlijk.

De andere is ambtelijk. In de Commissie zou ik dit nooit gezegd hebben. Meischke (in het boek 't Mannetje) en ik zeiden zulke dingen tegen elkaar op weg naar het museum. Die heeft hier ook bedankt voor het museum. Die zei: in deze ingeblikte hapjes cultuur kan ik me toch eigenlijk niet vinden. Wat moet je met voorgebakken cultuur? Mensen moeten zelf hun weg vinden. Maar zodra je zelf bij een museum betrokken bent, kun je dat niet meer zeggen. Dan ga je proberen die voorgebakken cultuur wat smakelijker te maken. Die miljoenen zijn er nu eenmaal. En het is niet de meest on aardige manier om geld te besteden. Bovendien: mensen die een museum bezoeken, vind ik vaak aandoenlijk. Als ik zie hoeveel plezier ze beleven, realiseer ik me dat musea ook een sociale functie hebben. Er is ook wel wat veranderd in die musea. Toen waren het nog verzamelplaatsen van oudbakken brood. Dat gold ook voor het Openluchtmuseum. Beide musea vond ik heel vervelend om doorheen te lopen. Je moet voortdurend zien dat men moeite heeft gedaan om het publiek te bereiken. Anders zit er geen spanning in een museum."

Sfeer scheppen

Beide musea heeft Voskuil dit jaar opnieuw bezocht. Het Zuiderzeemuseum zelfs twee keer: met ondergetekende en nog een keer met zijn vrouw en haar vriendin. "Ik vond dat heel leuk. Misschien ook wel omdat ik oud word en meer nostalgie voel." En die spanning? Voskuil: "Zeker wel, bijvoorbeeld die vrouw met soep op het comfort. Dat is een poging om sfeer te scheppen in dat huisje uit Zoutkamp, die anders totaal ontbreekt. In de vorm

van geur, het tikken van een klok. Die vrouw zit daar gewoon, nadrukkelijk niet in klederdracht. Dat nodigt uit om erbij te gaan zitten. En dan krijg je koffie. Daar is duidelijk over nagedacht. Hoe je de sfeer van vroeger overbrengt. Je kunt er over twisten of dat exact is, maar dat kan toch nooit. Ik vond dat goed geslaagd. Daarin zie je duidelijk de hand van de museummaker die heeft nagedacht." "Ook in Urk, waar ik vroeger erg

tegen was. Maar dat was mijn angst dat het hele museum daarop gebouwd zou worden. Toen wij daar aan kwamen lopen, begon het te regenen. Paniek bij de vrouwen die de stoep stonden te schrobben! De was moest binnengehaald worden. Die vrouwen zeiden: we hebben nu geen tijd hoor. Op de vraag of we even binnen mochten kijken, antwoordden ze: alweer binnen kijken, het blijft hier maar in en uit lopen. Het toneelstukje was geslaagd. Daarna sprak ik met de schrijver. Die deed heel confronterende uitspraken. Dat hij net zijn hond had verzopen omdat er hondenbelasting kwam. En dan is er ook nog iemand, zei hij, die wil een dijk leggen in het water. Ik zeg: dat gaat helemaal niet, dat is onzin natuurlijk, dat kunt u wel vergeten. Daar reageerde hij heel aardig op.

Hij doet dat heel goed." "Toen realiseerde ik me dat dit wel een manier is om de bezoeker het contrast te laten zien. Risico is alleen dat bij bezoekers een beeld van het verleden wordt vastgelegd, dat heel indringend is. Dat gaat tussen de bezoeker en het verleden in staan. Terwijl het gespeeld is. Dat heb je ook met televisie. Die beelden krijg je niet meer uit je kop, dan wordt het werkelijkheid. Dan krijg je al heel gauw dat men het knus gaat vinden. En het verleden gaat verheerlijken. Wat natuurlijk ontbreekt is de strijd om het bestaan. Die in die tijd veel meer ingreep in het leven. Het was toen niet zo romantisch als het nu lijkt."

Ook lelijke huizen

Maar enig gevoel voor romantiek is ook Voskuil niet vreemd als hij over zijn verleden in het Zuiderzeemuseum spreekt. "Die commissie in dit museum vond ik geen on aardige commissie, in tegenstelling tot het Openluchtmuseum. Eigenlijk maak je in zo'n commissie pas op de plaats. Je hoort er niet, maar je zit er wel. Verantwoordelijkheden heb je niet, die heeft de directeur. Maar je moet wel opdraven. Je komt prachtig aan met die trein. Dat was altijd een belevenis." Zo heeft hij ook nog deel uitgemaakt van de commissie die de opbouw van het buitenmuseum begeleidde. "Daar ben ik vrij laat ingekomen, helemaal op het eind. In mijn eerste vergadering heb ik hem gelijk opgeheven. Ik moest toen de voorzitter (Schilstra) vervangen. Toen vroeg ik: wat doen we hier eigenlijk? Het museum is toch af? Dan stel ik voor dat we deze commissie opheffen. Nou dat vond Vroom prachtig. Ik was er wel voor een nieuwe commissie op te richten voor de inrichting, maar dan met andere mensen. Deze commissie begon te herkauwen."

In deel 5 (blz. 119) doet Voskuil ook verslag van een aanvaring in die zelfde vergadering tussen Vroom (Dreesman) en Hekker (Sluizer) over het kaaspakhuis uit Landsmeer. Na een enthousiast verhaal van Vroom over het transport naar het museum, "vol pakkende details", reageerde Hekker schamper: "(...) heel aardig om te horen, maar wat ga je er nou mee doen? Ik bedoel, je had er toch ook wel ter plekke brandhout van kunnen maken?" Voskuil nu: "Ik was het erg eens met Vroom dat er ook lelijke huizen moesten staan. Het oorspronkelijke idee, met al die monumenten, vond ik toen al idioot. Dan krijg je een soort Madurodam in het groot. Maar daar was Hekker het ook mee eens. Hij vond alleen dat dat pand te weinig te bieden had. Hij wou wat meer bewoningsgeschiedenis aan dat grachtje." "Hekker was een vreselijk eigenzinnige man. Het was een feest om dit soort dingen met hem te bespreken. Maar hij was vreselijk als je voorzitter was. Hij toeterde overal doorheen. Maakte voortdurend cynische opmerkingen. Dan zat je op de punt van je stoel om de orde te bewaren. En als hij niet geraadpleegd werd, zoals met dat kaaspakhuis, nam hij dat hoog op. Het buitenmuseum is natuurlijk het werk van Vroom. Ik zou niet weten wie dat zo

had gekund. Maar de geestelijke vader is Hekker. En Heiligenberg, maar vooral Hekker. Vroom steunde heel erg op Hekker. Hekker werd altijd geraadpleegd, behalve die keer. Maar ik vond eigenlijk: het is het werk van Vroom. Laat hem dan maar zijn gang gaan. Al dat gedonder. De betekenis van Hekker voor het museum is daardoor wel onderbelicht gebleven. Omdat Vroom de verantwoordelijkheid had en de opbouw verzorgde. Dat had Hekker ook niet gekund."

Volkskunstmuseum

Dat was in 1980. Maar de geschiedenis van Voskuil in het Zuiderzeemuseum gaat veel verder terug. Nog in de nadagen van Kruissink, de voorganger van Vroom, werd hij lid van de Commissie van Bijstand. "Kruissink wilde er een soort volkskunstmuseum van maken", meent Voskuil. "Die schafte eigenlijk alleen maar kunst aan. Zoals wat er nu hangt in de nieuwe wintertentoonstelling. Daarvan is het meeste door Kruissink aangeschaft, denk ik. Vroom kocht geen kunst. Een volkskunstmuseum zag ik helemaal niet zitten. Maar wat ik wel zag zitten, wist ik toen nog niet. Ik was geen museumman. Voor de overdracht had ik ook geen belangstelling. De meesten in de commissie hadden een folkloristische belangstelling. Voor het schilderachtige van het Zuiderzeegebied, net als Kruissink. Ik was eigenlijk alleen maar geïnteresseerd in de sociaal-economische geschiedenis. Vroom was dat ook wel, als hij het maar niet hoefde te doen." Na de opbouw van het buitenmuseum, was Voskuil de animator van de biografische aanpak. "Ik zei tegen Vroom: jij moet nu het veldwerk in Nederland gaan organiseren. Jullie moeten de mensen interviewen die in die huizen hebben gewoond." Dat is uiteindelijk maar in beperkte mate gebeurd, stelt Voskuil nu vast. Dat had systematisch gedaan moeten worden. Bovendien waren die interviews vooral gericht op de inrichting van de panden. Voskuil: "De leefomstandigheden bleven onderbelicht. Dat vond ik veel belangrijker:

die mensen interviewen over hun leven. Zoals jullie nu met die Joodse borstelmaker doen. Je kunt eigenlijk geen sociaal-economisch museum runnen als je geen econoom bent. En ben je econoom, dan kun je geen volkskunstmuseum runnen. Maar beide soorten mensen zaten wel in zo'n commissie."

Gesjacher en gesjoemel

Met al zijn ervaring heeft Voskuil inmiddels uitgesproken opvattingen over hoe het wel moet. "Tijdens de opbouw van het buitenmuseum kreeg ik langzaam het idee: er moeten inrichtingen komen. En nog veel later: presentatie is meer dan inrichtingen, presentatie moet je maken met probleemstellingen. Geef de bezoeker een probleem mee; bij jullie al in het entreepaviljoen. Een probleem van deze tijd, dat wel zijn historische wortels heeft. Je moet oppassen dat je de mensen geen plaatjes laat kijken. Ieder museum heeft die neiging. Dat werkt als het lezen van een geschiedenisboek: je leest het wel, maar je bent er niet bij. Je moet de bezoekers met de neus drukken op de problemen van de mensen in die tijd. En ze interesseren voor de oplossingen die ze toen verzonnen. En voor de vergissingen."

"Ze moeten het gevoel krijgen: het is mijn probleem. De strijd tegen het water bijvoorbeeld. Je zal er maar mee zitten, met dat oprukkende water! Die mensen leven in bittere armoede. Er is wel werk, maar aan de onderkant van de samenleving. Hoe handhaaf je je? Breng al dat gesjacher en gesjoemel maar in beeld. Want uit die armoede is onze cultuur ontstaan. Hier in Noord-Holland, waar de mensen niet konden leven en dus de zee op moesten. Eerst de visvangst, toen de kustvaart en toen de grote vaart. Daar hebben we onze welvaart aan te danken. Probleem in het buitenmuseum is dat je vastzit aan de 19de eeuw. Daar heb je het binnenmuseum voor nodig. Daarom was ik zo enthousiast over jouw ideeën om daar de sociaal-economische achtergronden van het buitenmuseum zichtbaar te ma-

Vrienden

"Wij hebben zojuist besloten om na onze pensionering in deze panden te gaan wonen, teneinde er als commissieleden op toe te zien dat ze op de meest waardige wijze voor het nageslacht bewaard worden." Aan het woord is Van der Land, alias Van der Poel, toenmalig voorzitter van de Vereniging Vrienden (deel 4, blz. 120). Dat 'wij' sloeg mede op Maarten Koning. Voskuil nu, precies een kwart eeuw later:

"Dat was een idee van Van der Poel. Die vond dat gezellig. Daarmee ont-snapte hij aan de werkelijkheid. Zoals een ander op zondag een huis op het platteland heeft. Hij had ontzettend behoefte aan vrienden. Wou eigenlijk terug naar zijn studententijd. Dat huisje hoort daarbij."

Echte vriendschappen heb je alleen in je studententijd, meent Voskuil stellig. Gebonden door een toekomst in plaats van een verleden. Op nieuwjaarsdag 1971, toen hij zijn contributies overmaakte, realiseerde Maarten Koning zich dat hij altijd vier vrienden had gehad: de bibliotheek, de dierenvrienden, het Openluchtmuseum en ook het Zuiderzeemuseum. Bij ons is Voskuil nog steeds lid. Maar de rol van een vriendenvereniging ziet hij niet zo rooskleurig. "Mijn indruk is altijd geweest dat ze een blok aan het been zijn. Hun ideeën zijn nogal ouderwets. Zij willen alles houden zoals het is. Het gaat ze om de gezelligheid, op een aangename plek. In Arnhem was dat heel duidelijk. Hier was dat anders toen Van der Poel voorzitter was. Toen bepaalden ze eigenlijk het intellectuele gezicht van het museum. Omdat zij voor de publicaties zorgden. En daarin was Van der Poel heel kritisch. Hij redigeerde haast alle publicaties en trok ook auteurs van buiten aan. Zulke vrienden hebben zin. Die heeft Arnhem nooit gehad. Het Zuiderzeemuseum wel, en heel lang. Want Van der Poel is heel lang voorzitter geweest."

ken. Dat is vreselijk moeilijk. Misschien is dat überhaupt niet haalbaar. Maar dat heb ik wel steeds ingebracht. In Arnhem werd dat altijd een beetje weggelachen. Hier werd er met vroomheid naar geluisterd, maar onder Vroom was dat absoluut niet aan de orde."

Sombere toekomst

Hoe denkt Voskuil in dat verband over Vijf voorwerpen centraal, de educatieve opstelling in het vernieuwde binnenmuseum? Daar wordt de bezoeker zelf op onderzoek uitgestuurd. "Dat is heel goed", antwoordt hij bedachtzaam. "Maar doen ze het ook? Dat is natuurlijk het punt. Er zit nog een probleem vóór. De vraag is daar: hoe gebruik ik een voorwerp of schilderij als bron van informatie. Maar je zit wel heel direct op dat voorwerp. Dat is een drempel. Want dan zien mensen dat voorwerp en denken ze: ja, dat weet ik wel. De vraag is wat ze er mee moeten doen." In het nieuwe beleidsplan, met jaarthema's als paraplu voor de hele presentatie, ziet Voskuil ook wel aanknopingspunten. "Die kant moet het wel op, denk ik. Maar of je daar veel mensen mee trekt, is de vraag." "Dat is een algemener probleem van jouw museum. Je kunt de tradities

gebruiken om te laten zien hoe het voortdurend verandert. Hoe mensen voortdurend bezig zijn zich te bevrijden van tradities. Maar wie is daar nog in geïnteresseerd? Men kijkt veel liever naar het heden en de toekomst. Als de hoogconjunctuur aanhoudt, wat god mag verhoeden, zie ik de toekomst van het Zuiderzeemuseum en ook van het Openluchtmuseum somber in. Een diepe depressie is natuurlijk ook niet leuk. Maar voor het geestelijk leven zou het wel gezonder zijn. En voor het museum heel goed. Nu is het geen vluchthonk meer. Het is alleen maar een dagje uit. Mensen willen vermaakt worden. Het enige wat je dan als museumman kunt doen, lijkt mij, is je daar niets van aantrekken. En stug doorgaan met te laten zien wat je zelf belangrijk vindt. Dat is vrij frustrerend. Maar veel meer zit er niet in op het ogenblik. De mensen die je daarmee trekt zijn wel je beste bezoekers."

Arnout Weeda